

ВЫВУЧЭННЕ ПАЭЗІІ Я.ЯНІШЧЫЦ У 11 КЛАСЕ

У лістападзе мінулага года споўніўся сумны юбілей: дваццаць год таму пайшла з жыцця “непрыручаная птушка” беларускай паэзіі Яўгенія Янішчыц. З цягам часу абаянне яе вершаў і іх трапяткая пяшчотнасць хвалююць яшчэ больш, чым раней, бо ведаеш, што нічога больш яна ўжо не напіша, што яе спадчына – назаўсёды. Таму трэба данесці да нашай моладзі непаўторную абаяльнасць яе паэтычных радкоў, і мы раім настаўніку правесці ўрок па яе вершах наступным чынам:

1. Уступнае слова настаўніка.
2. Паэтычны канцэрт па вершах Яўгеніі Янішчыц.
3. Сямінар-даследаванне па асноўных накірунках лірыкі паэтэсы.
4. Рэфлексія і падагульняльнае слова настаўніка.

ХОД УРОКА

Урок пачнем **уступным словам**, у якім скажам пра значэнне паэтычнай спадчыны Я.Янішчыц.

У сучаснай беларускай паэзіі добра вядома імя Яўгеніі Янішчыц. Шматлікія даследаванні творчасці паэтэсы, артыкулы, змешчаныя на старонках часопісаў і кніг, дазваляюць зрабіць ацэнкі яе лірычнай спадчыны, непаўторнага бачання свету і чалавечай асобы. Адносна нядаўна выйшлі юбілейныя эсэ-ўспаміны А.Бутэвіча і В. Коўтун. Першы з аўтараў падкрэслівае эмацыйнасць вершаў Я.Янішчыц: “З Божай адзнакай яна нарадзілася, з даверлівай захопленасцю ўбірала ў сябе вакольны свет, з сур’ёзнай разважнасцю спасцігала не толькі сэнс філалагічных навук, але і дэманстравала гэтакі спасціжэнне ў сваіх усё больш дасканалых і паранейшаму даверлівых вершах. Са шчырасцю прымала людзей і ўсё больш пранікалася іхнім болем і іхнім бачаннем жыцця, свету, наваколля наогул” [3, с.139].

У артыкуле В.Коўтун сустракаем шмат заўваг аб характары вершаў паэтэсы, аб сувязі яе творчасці з роднай бацькоўскай зямлёй: “Стыхія палескага вясковага жыцця, плынь чалавечай спародненасці з зямлёю, з сонцам, каранямі роду вельмі адметныя ў творчасці Янішчыц, што стала адной з найгалоўнейшых акрылена-ўзнёслых песень беларускай паэзіі аб Радзіме” [5, с.203].

У іншых артыкулах ужо не эсэісцкага плану робяцца спробы грунтоўнай інтэрпрэтацыі вершаў і паэм Я.Янішчыц. У гэтым плане заслугоўваюць увагі даследаванні А.Бельскага і Т.С.Нуждзіной. А.Бельскі характарызуе лейтматыў творчасці паэтэсы - любоў да роднай зямлі, сваёй вёскі, прыгажуні Ясельды, да роднай мовы і свайго народа. Даследчык робіць істотную заўвагу пра вершы-прысвячэнні калегам па паэтычным цэху: “Сэрца жанчыны мела патрэбу ў паэтычнай размове з іншымі людзьмі, яна імкнулася шчыра ўшанаваць годных майстроў сваёй прафесіі. З гэтай

прычыны пісаліся вершы-прысвячэнні, адрасаваныя сябрам, калегам па літаратуры, наогул людзям, блізкім па духу і светаадчуванню” [2, с.41].

З усяго шматгалосся крытычны меркаванню трэба адзначыць рэцэнзію Т.С.Нуждзіной на апошні паэтычны зборнік паэтэсы, што выдадзены ужо пасля яе заўчаснай трагічнай смерці, - у 2000 годзе: “Том надзіва прывабны. Уражвае сваёй змястоўнасцю, арыгінальнасцю падбору і размяшчэння твораў пісьменніцы, паліграфічным афармленнем. А яшчэ той любасцю, з якой працавалі над гэтым выданнем складальнікі кнігі. Зразумела, што да такой паэзіі, да такога лёсу падыходзіць з іншым пачуццём зусім немагчыма” [6, с.288].

Цяпер, да 60-годдзя з дня нараджэння Я.Янішчыц трэба чакаць новых даследаванняў яе паэтычнай спадчыны, публікацый вершаў паэтэсы.

Далей урок працягваецца як **паэтычны канцэрт**, што дазваляе паглыбіць эмацыйнае ўражанне ад вершаў. Канцэрт рыхтуюць самі вучні. Настаўнік толькі дае апераджальнае заданне да першага ўрока: падрыхтаваць выразнае чытанне тых вершаў паэтэсы, якія вам больш за ўсё падабаюцца. На пачатку ўрока не трэба прымушаць вучняў чытаць на памяць, няхай чытаюць па кнізе. Гэта дазволіць высветліць, якія тэмы лірычнай творчасці Яўгеніі Янішчыц прывабляюць вучняў.

Пасля выразнага чытання трэба пракаментываць выбар вершаў і ацаніць, як яны прагучалі ў вучнёўскім выкананні. Пры гэтым не трэба навязваць падлеткам свайго ўласнага меркавання, вось чаму завершыць уступную канцэртную частку ўрока выразнае чытанне настаўніка: чытаюцца 2 – 3 вершы, а потым трэба сказаць, чаму менавіта яны вам падабаюцца.

Уся астатняя частка урока праводзіцца ў выглядзе **праблемнага семінару**. Клас падзяляецца на чатыры даследчых групы, кожная з якіх аналізуе тэматычна блізкія вершы паэтэсы.

Першая група разглядае вершы, прысвечаныя характэрнаму роднай зямлі. Выразна чытаюцца творы “Прыедзь у край мой ціхі...”, “Старана мая азёрная...”, “Палессе”, а потым аналізуюцца па наступных пытаннях:

1. Якія пачуцці выклікалі гэтыя творы ў вас?
2. Якой паўстае ў іх родная прырода?
3. Да якіх герояў звяртаецца паэтэса ў гэтых вершах?

Захапленне роднай прыродай нараджае песню ў душы лірычнай гераіні вершаў “Хаджу па нівах, па лугах азёрных...” і “Натхненне”.

Верш “Прыедзь у край мой ціхі...” – гэта непасрэдная і трапяткая лірычная замалёўка, якая нібыта вырастае з успамінаў дзяцінства. Яна адкрываецца і завяршаецца наступнымі словамі:

Прыедзь у край мой ціхі,
Тут продкаў галасы,
Тут белыя бусліхі
І мудрыя лясы [1, с.21].

Звяртае на сябе ўвагу нетрадыцыйнае выкарыстанне сродкаў мастацкай выразнасці: “край мой”, “мудрыя лясы”, “травы светла-шызыя”, а напрыканцы вобразнай карціны мы бачым адухоўлены вобраз лета:

І будзе падаць лета
Ў гулліваю вадзі [1, с.22].

Такі жа адухоўлены вобраз стварыла паэтэса і ў “Старане маёй азёрнай...”:

Дай ласкавую руку...
Старана мая азёрная [1, с.36].

Але ў гэты амаль патрыярхальны свет прыходзіць нешта штучнае, што нясе сучасная цывілізацыя, і паэтэса адмоўна ставіцца да гэтай разбуральнай стыхіі:

Старана мая былінная,
Песня матчына. Радно.
...Караваі магазінныя.
...Магазіннае віно [1, с.37].

Гарадское жыццё прываблівае і спакушае вясковых дзяўчат, пра што мы чытаем у вершы “Ці ад імён прыгажэлі”:

Ці ад імён прыгажэлі?
Можа. Ды толькі - наўрад.
Роза, Руфіна, Анжэла –
Вёска гукае дзяўчат.
Лёгка, галосна, бы ў полі,
Покліч з балконаў плыве:
Анечка, Насцечка, Оля, -
Горад дзяўчынак заве [1, с.31]

Гораду Я.Янішчыц супрацьпастаўляе назвы палескіх вёсак, за якімі стаяць стагоддзі простага сялянскага існавання:

Ой, пры каліне чырвонашкокай
Ды пры даліне шырокай – сяло.
Знаю, ні ў якой старонцы далёкай:
Тут мне якраз нарадзіцца было!

Ўслухайся ў назвы: Яголін, Агова,
Гойнава, Гуслікі, Горбень, Звінчо –
Тут, дзе ласкава павераць на слова,
Але правераць затым на плячо [1, с.58].

Паэтэса выкарыстоўвае метафарычны вобраз дзявочага паяска, які назаўсёды прывязаў яе сэрца да роднага краю:

Паясочкам – сцяжына,
Перавяслам жытло,
І Любоў, і Айчына.
Так, як зроду было [1, с.25].

Паступова характар вершаў ускладняецца, сярод лясоў і палёў роднай краіны лірычная гераіня Я.Янішчыц бачыць рэшткі мінулага вайны (“Дзеці

родам з той, Айчыннай,/ Ё полі лушчаць каласкі”), яна разважае аб уласным месце ў хутка мяняючымся свеце і разумее, што патрыярхальны лад жыцця паступова сходзіць у нябыт, але памяць аб ім хвалюе яе сэрца:

Мы ў сэрцы носім радасць і грахі
І распраўляем пераможна крылы.
Я вас люблю, айчынныя шляхі,
Я помню вас, забытыя магілы! [1, с.24].

Паступова ад думак пра родны край Я.Янішчыц прыходзіць да разважанняў пра лёс усёй роднай краіны, усё больш значнай робіцца тэма патрыятызму.

Другая група звяртаецца да тэмы патрыятызму. Выразна чытаюцца і аналізуюцца вершы “На тралёўцы лёсу”, “...І прасвечваюць нашыя сэрцы”, “Над хронікай 30-х гадоў”, “Аб масе”:

1. *Як вы лічыце, чаму паэтэса уводзіць у свае творы элементы публіцыстыкі?*
2. *Які сэнс укладвае Я.Янішчыц у слова “народ”?*
3. *Дакажыце, што ў сваёй грамадзянскай лірыцы паэтэса звязала сучаснае з мінулым.*
4. *Як звязаны лёс паэта з лёсам народа?*

У падагульняльным слове падвядзём вынікі працы другой групы і скажам пра спецыфіку **патрыятычных вершаў** Яўгеніі Янішчыц.

Асаблівую ўвагу прыцягнуў верш “Ці гэта мы?”. Ён народжаны сацыяльна-культурнай сітуацыяй 90-х гг. ужо мінулага, ХХ стагоддзя. Гэта быў вельмі складаны і адказны перыяд гісторыі нашай краіны і нашага народа. Мітынгавая палкасць, максімалізм, раз’яднанасць дэмакратычных сіл выклікаюць занепакоенасць паэтэсы:

Ужо крычым, ужо бунтуем хорам
І нават гіцаль - майстра выступаць,
Адчула я: тады прапаў і сорам,
Як навучыўся блудны сын ілгачь [1, с.52].

Паэтэса кажа пра тое, як склаўся ў часы перабудовы тып чалавека амбіцызнага, эгаістычнага, фанабэрыстага, істэрычнага, цалкам засяроджанага на сваёй асобе:

Ілжа, іржа, вяртыгі ці алмазы -
Ужо не разабраць, дзе брат, дзе - хват.
О плясуны амбітна-зычнай фразы, -
Як жудасна падрыгвае канат! [1, с.52].

Не дзіўна, што ў такой сітуацыі паэт страчвае сваю ролю ўладара думак, яго хочуць прымусіць замаўчаць, не бачыць адмоўнага:

Трыбуна-стрэс! - нашпігавана крыкам.
Аб чым цяпер задумаўся пііт?
А ўжо ў кутку, з камп’ютэрным разлікам,
Дзесь пацірае рукі езуіт [1, с.52].

Напрыканцы верша паэтэса нібыта пытаецца ў сучаснікаў: “Наступны дзень? Якім ён будзе заўтра?” Яўгенію Янішчыц не можа задаволіць маральны стан сучаснага грамадства.

Паэтэса была шчырай патрыёткай роднай Беларусі, марыла пра сапраўднае адраджэнне роднай мовы, бачыла сваё прызначэнне ў гарачым слове, якое абуджала людскія сэрцы:

А ці роду і годнасці страта:
Жыць як можна цішэй і лацвей.
Можа, мова мая вінавата,
Што, як маці, шукае дзяцей?
Распытаю аціхлыя сёлы,
Каб не страціць апошнюю ніць.
Кіну сэрца сваё на шындрэлы,
І - ад жару - жалеза скіпіць [1, с.72].

Паэтычную магутнасць слова Я.Янішчыц услаўляе ў вершы “Роздум над недасяжным словам”, у ім спалучаецца мастацкае і патрыятычнае:

Цякло, як брага хмельная з каўша.
На бой вяло рашуча і сурова.
Адно я знаю, што пустога слова
Не выцерпіць глыбінная душа [1, с.85].

У гады перабудовы беларускаму народу адкрылі праўду аб масавых рэпрэсіях сталінскіх часоў, якія былі скіраваны ў першую чаргу супраць найбольш таленавітай часткі тагачаснага грамадства. Гэтая тэма адбілася ў вершы “Над хронікай 30-х гадоў”:

Ці не з жалезнай д’яблавай рукі
Пісьменнікі запісаны ў шпіёны?!
Ужо ляцелі кнігі на шматкі
І гразню пакрываліся імёны [1, с.55].

Яўгенія Янішчыц перакідае мост з мінулага да сучаснасці, апявае ўласную вернасць паэтычным заповітам і свайму паэтычнаму прызначэнню:

Паміж травы трагічнай і груддзя
Стаю ў журбе і думаю аб вечным:
Таленавіты - сам сабе суддзя,
А для паскуд - заўсёды небяспечны [1, с.55].

У гэтым вершы мы сустракаемся з не зусім звычайнай з’явай: Я.Янішчыц піша верш так, нібыта яго аўтар - мужчына. Штосьці падобнае назіралася раней толькі ў рускай паэтэсы Анны Ахматавай.

Трэцяя група звяртаецца да тэмы кахання. Выразна чытаюцца вершы “Сухі і маланкай апалены ствол”, “Кахання сад і ластаўка вясны”, “І сямейная картай бітая...”, “За тое, што разбурана душа”, “Менее святла на схіле восені”, а потым адбываецца іх аналіз:

1. *Прасачыце дыялектыку пачуцця ад дзясочых вершаў да драматычных адкрыванняў на схіле жыцця. Пра што яна сведчыць?*

2. *Дакажыце, што трагічнасць кахання – гэта сведчанне сапраўднай яго глыбіні.*
3. *Аб чым сумуе лірычная гераіня Я.Янішчыц?*
4. *Якія пачуцці выклікае ў вас лірыка кахання паэтэсы?*

Падводзячы вынікі працы групы, зазначым, што лірыка паэтэсы – гэта перш за ўсё паэзія кахання. Яно паўстае ў самых розных варыяцыях, але ў большасці як нешчаслівае. Менавіта пра няшчасце пакінутай жанчыны распавядае верш “І сямейнай картай бітая...”. Яго апошняя страфа мае цікавае графічнае афармленне: перанос слова нібыта падкрэслівае, які круты “беражок расстання”:

Ой, круты расстання бе-
ра-
жок,

Але горыч не ўтапіць.
Колькі раз я памірала ўжо,
Засталося толькі – жыць [1, с.205].

Драматызм лёсу і кахання лірычнай гераіні раскрываюць словы “колькі раз я памірала ўжо”, а таксама аксюмароннае словазлучэнне “забаронены мне твой радасны палон”.

Я.Янішчыц не толькі скардзіцца ў сваіх вершах на няўдалы жаночы лёс, але і пацвярджае ісціну, якая вядома з часоў Дантэ, - пакуты і сардэчныя перажыванні - вось тая глеба, на якой узрастае сапраўдная паэзія; для беларускай пясняркі сардэчная самота - неабходная часціна яе жыцця:

Мне трэба боль.
Мне трэба чытацкі шчыры
Пагляд,
з якога праўду я ляплю,
Яшчэ пяшчотней адгукнецца ліра
На колкае чыёсьці “не люблю” [1, с.94].

Аднак у вершы “Ружовы цвет і хараство садоў” Яўгенія Янішчыц падкрэслівае жаночкасць сваёй лірыкі, ці, як цяпер кажуць, гендэрны яе аспект:

Чытай сябе і вывучай, паэт,
Маліся на магілы і бярозы.
Калі ж нарэшце вылюднее свет
І скончацца ваенныя пагрозы?
Калі ж дашчэнт згіне яд і тля
І станецца любоў невыпадкавай?
Бо, як жанчына, цягнецца зямля
Да абароннай ласкі мужыковай [1, с.59].

Гендэрнасць моцна гучыць у яе творчасці. У адным з вершаў Яўгенія Янішчыц параўноўвае сябе з сухім дрэвам, якое, тым не менш, усё яшчэ жыве:

Сухі і маланкай апалены ствол,
А ў чым даўгалецця прычына?

Не трэба кахаць мяне
за рамяство.

Перш-наперш я проста жанчына [1, с.78].

У працытаванай страфе два заключныя радкі павяртаюць чытача да тэмы інтымнага, жаночкага, супрацьпастаўляюць “рамяство” (тут яўная паралель з цыклам А.Ахматавай “Тайны ремесла”) і каханне. Паэтэса настойліва падкрэслівае, што без жаночкасці яе паэзія не існуе:

Ды ў кожнай смяшынцы і слёзцы любоў
Перш-наперш, я проста жанчына [1, с.78].

Апошнія радкі верша здымаюць супярэчнасць, пра якую распавядае верш; Я.Янішчыц знаходзіць вельмі арыгінальнае, “жаночкае” вырашэнне лірычнага канфлікту - супрацьстаянне мужчынскай і жаночай паэзіі спалучаецца з чаканнем шчасця і кахання, бо мужчынская лірыка апявае пшчотнасць і прыгажосць жанчыны:

Віной мне - разлука, і жарты - віной,
Віною - журба пад вачыма.
Мужчынская лірыка... А ці не ў ёй,
Як чайка, крыляе жанчына? [1, с.78].

Т.С.Нуждзіна таксама падкрэслівае жаночкасць лірычнай спадчыны Я.Янішчыц: “Жаночая інтуіцыя, мацярынская трывога і відушчая душа паэта абумовілі маштабнасць паэтычнага мыслення і асабліваеці яго вобразнага выяўлення” [6, с.290].

Аднак нягледзячы на агульнадраматычны характар лірыкі кахання, у ёй моцна гучыць і жыццясцвярджальны пафас, паэтэса гатова зноў і зноў чакаць радасці ад жыцця, пра што піша ў вершы “Кахання сад и ластаўка вясны”:

Яшчэ з табой мы павяснуем, доля,
Бо соты раз, як позва адкрыцця –
У светлыні агромленага голля
Кахання май і ластаўка жыцця [1, с.218].

Лірычная гераіня параўноўвае даўно вядомае пачуцце кахання (эпітэт “соты раз”) з першым адкрыццём вясны і багацця жыцця.

Пушкінская думка пра тое, што каханне вяртае чалавеку перш за ўсё паўнату ўспрымання жыцця, не аднойчы паўтараецца ад верша да верша, а ў адным з іх – “Любіце не вясну...” – рэалізуецца ў вельмі прыгожай метафары - “на берэзе пляча”, якая стала назвай аднаго са зборнікаў паэтэсы:

Ты можаш прамаўчаць,
Ды не забыць пра гэта!
На берэзе пляча
Спакойны наступ лета [1, с.197].

Гэтая ж думка гучыць як рэфрэн у вершы “Разлука ўпала на траву...”:

Пакуль жывеш – і я живу
Любоўю і пшчотаю [1, с.195].

Я.Янішчыц у сваіх творах апявае радасць быцця, нават калі яно звязана з горыччу і расчараваннем; жыццё вяртае і тады, калі яно складваецца не так,

як нам хацелася. Пра гэта сведчыць верш “Набытак шчасця мой бяспрэчны...”, у якім паэтэса пабудавала сінанімічны радок “жыццё – жыта – жытняя”:

А вечарам, на схіле зоркі,
Прымоўца ў пустым акне,
Што клічаш ты не цень мой горкі,
А з жыта – жытнюю! – мяне! [1, с.207].

Такое пераасэнсаванне ўласнага пачуцця надае яму агульначалавечы характар і сведчыць пра вялікае паэтычнае майстэрства Я.Янішчыц.

Чацвёртая група разглядае тэму прызначэння паэтэсы-жанчыны, якая рэалізавана ў вершах “над смутным днём, раптоўнай катастрофай...”, “Вячэрнія радкі”, “Падставіць голасу лісток”, “Прягаршчы святла”, “Рамяство”, “Паэтэса”. Аналіз робіцца па пытаннях настаўніка:

1. *Якія сказы ў вершах паэтэсы гучаць як сапраўднае прароцтва? Як яны раскрываюць прызначэнне паэтэсы-жанчыны?*
2. *Як у вершах Я.Янішчыц спалучаецца паэтычнае з жаночым? Якога мастацкага эфекту гэта дазваляе дасягнуць?*
3. *З чым супастаўляе паэтэса нараджэнне верша?*
4. *Якім бачыць Я.Янішчыц прызначэнне сапраўднага паэта?*

У творчасці Яўгеніі Янішчыц значнае месца займае тэма асэнсавання ўласнага творчага шляху, свайго паэтычнага прызначэння, нялёгкай працы і цяжкага лёсу жанчыны-паэтэсы. Яна вельмі аб’ектыўна характарызавала ўласныя творчыя магчымасці і, разам з тым, безаглядна аддавалася паэзіі.

Верш “Над смутным днём, раптоўнай катастрофай...” пачынаецца як паэтычнае адкрывенне:

Над смутным днём, раптоўнай катастрофай
Маіх празрыстых вобразаў і сноў,
Паўстану я,
пакуль дыктуе строфы
Маё жыццё нанова мне і зноў.
Паўстану я. Няхай збівае страта
Слабога і бяссільнага, а мне
Надзею мець, што хутка прыйдзе свята
І жнівень слоў на вецер не сажне [1, с.62].

Невыпадкова ў апошнім працытаваным радку ўзнікае паралель паміж жнітвом хлеба і мастацкага слова: паэтэса наўмысна набліжае сваю творчасць да роднай прыроды, яе характава, якое робіцца невычэрпнай крыніцай паэзіі:

Ды ведаю, што позняю парою,
Калі трывожыць сэрца зарапад,
Пушчанкай непрыручанай, лясною,
Я пражыву між радасцяў і страт.
І, можа быць, зусім невыпадкова
Паўстану я ў святле нязменных мар

Дзяўчынкай той, якой вядома слова
І невядомы ўвесь яго цяжар [1, с.62].

Апошнія радкі ўзнаўляюць агульнае месца сусветнай паэзіі: мастак слова нясе на сябе сапраўдны цяжар адказнасці, ён непадобны на астатніх людзей, на ім - пячатка выключнасці.

Еднасць паэтычнага настрою, суаднесенасць душэўнага стану паэтэсы са станам прыроды рэалізавана ў невялікай лірычнай замалёўцы “Вячэрнія радкі”:

Ну а пакуль дыктуе сябра-вечар
Мне лініі няўлоўных часам рыс.
І вобраз нада мной ужо трапеча
Адноўлена, нібы вясновы ліст.
Сама ў сабе як след яшчэ не веру.
Ды словы распускаюцца, як мак.
І падае на белую паперу
Наспеўшай думкі старажытны знак [1, с.63].

У гэтай замалёўцы паказваецца нараджэнне верша: паэтэса шукае словы, потым ім надаецца эмацыйная афарбоўка, яны “распускаюцца, як мак”, а далей перад чытачом разгортваецца цуд стварэння мастацкага вобраза: ён адбіваецца ў паэтычных радках нібыта “старажытны знак”.

У вершы “Падставіць голасу лісток” таксама намаляваны працэс нараджэння паэтычных слоў, калі на ліст паперы “сцякаюць гук за гукам”. Сябе паэтэса параўнала з нянькай, якая люляе паэтычныя радкі:

Я рада, што праз груд гадоў
Не развучылася смяцца,
Што выняньчаны мой радок
Не можа з іншымі змяшацца [1, с.79].

Паэтэса адчувае глыбокае задавальненне ад уласнай нялёгкай працы; у вершы “Прыгаршчы святла” яна кажа пра тое, што менавіта паэзія дае ёй самае трывалае апірышча, якое дапамагае перажыць недарэчнасці жыцця, непастаянства сябровак, людское асуджэнне, усё тое, што апальвае яе сэрца:

Дзе час былы з павязкай весялосці,
Дзе шчыры поціск вернае рукі?
Саманаіў расстайнай маладосці
Агнём на сэрцы выпіша радкі [1, с.75].

Паэтэса збліжае лірычную творчасці і стан уласнай душы; у літаратуры існуе выраз “іскра Боская”, але Я.Янішчыц знаходзіць свій непаўторны вобраз – “прыгаршчы святла”:

І змые час дурных здзіўленняў пену,
І пачуццё абвугліцца датла.
... - Паэзія, - яна не знае тлену,
Калі ў душы хоць прыгаршчы святла [1, с.75].

Вельмі блізкі да гэтага верш “Зона святла”; увогуле трэба адзначыць, што паэзія ва ўспрыманні Я.Янішчыц звязана са святлом (верш “Прыгаршчы святла”); узнікаюць вобразы вядомых песняроў беларускага народа, якія настойліва працавалі над мастацкім словам:

Зялёны шум. Дарогі палатно.
І прагне, і шукае слова - слова.
Яшчэ не спіць у Мележа акно,
Яшчэ святло не гасне ў Куляшова [1, с.86].

Т.С.Нуждзіна таксама акцэнтуюе ўвагу на матыве святла ў лірыцы паэтэсы: “Паэтычнае слова Я.Янішчыц цёплае і светлае. Ім немагчыма наталіцца. І сакрэт выдае сама пісьменніца. З аднаго боку, яе слова ўбірае фарбы і гукі, сілу і прыгажосць палескай зямлі. <.. > З другога - сагрэта трапяткой душой таленту” [6, с.291].

У вершы “Вечар белы, вечар шэры...” таксама ёсць аўтарскія разважанні пра мастацкае слова, якое зноў суправаджаецца матывам святла:

Дзякуй, рэчка і дуброва,
І ралля, што з мазаля...
Знаю, будзе ткацца слова
З неспакою і святла [1, с.91].

Расчараванне ў жыцці поўніць радкі верша “Падманваю сябе...”, у чымсьці ён супрацьлеглы “Прыгаршчам святла”, а ў чымсьці вельмі блізкі да яго. У апошнім радку з’яўляецца незвычайны вобраз “цыганкі-рыфмы”:

Дрыготкія лаўлю агні вачэй,
Якія свецяць толькі мне, здаецца.
Падманваю сябе, пакуль яшчэ
Цыганка-рыфма плача і смяецца [1, с.78].

У вершы “Непастаянная, як хваля” паэтычны вобраз суправаджаюць тыя ж самыя метафары, што спалучаліся з “паэзіяй-цыганкай”:

Ну што ж, калі ўжо выпаў лёс,
Быць мужнай - Муза загадае!
Няхай прачулена - да слёз! -
Смяецца слова і рыдае [1, с.92].

Верш “Рамяство” прысвячаецца нялёгкай справе - паэтычнай творчасці; яна цяжарам кладзецца на душу, гераіня пакутуе ад “бяссоння”, але пакуль на “паперы белай поле” кладуцца радкі, яна адчувае сябе жывой, выконвае сваё зямное прызначэнне.

Вельмі сумны матыву гучыць у вершы “Паэтэса”, перад свядомасцю лірычнай герагаі праходзяць карціны далёкага юнацтва, калі яна марыла пра рамяство паэта, не падазравала, што творчасць - гэта катаржная праца, ад якой ніколі ўжо не пазбавіцца. Вось чаму лірычная гераіня - чалавек сталы - хоча, каб наканаваны цяжкі лёс - быць паэтам - абмінуў найўнюю дзяўчыну:

... Дзяўчынцы хочацца ў паэты,
Што ў катаржанкі, - дзе ж ёй знаць?!
Вось са сваім адкрытым светам
Яна бяжыць праз сенакос.
Дзяўчынцы хочацца ў паэты...
О дай апомніцца ёй, лёс! [1, с.84].

У другім вершы Я.Янішчыц таксама кажа пра цяжкасці свайго паэтычнага лёсу:

... Душа, папрасілася ў паэткі?
Глыбей, з гадамі, чую твой аброк [1, с.96].

І побач - зусім нетрадыцыйнае, метафарычнае параўнанне:

.. Мае вярыгі - будучыя кнігі,
Я думаю пра вас, як пра людзей [1, с.96].

Але паэзія прыносіць не адны толькі пакуты - яна даруе жыццё, захапленне, радасць творчасці, нездарма паэтычны цыкл завяршае верш “На голас ліры”:

Які зайздросны свет паэта
-З нябачных промняў вобраз ткаць,
І заміраць на схіле лета,
І ў вольным слове ўваскрасаць! [1, с.97].

Верш заканчваецца на радаснай, аптымістычнай ноце, паэтэса захоплена багаццем жыцця:

Але гудзе любові крылле,
Шчаслівы славячы прыгнёт.
Жыццё маё, і там, на схіле,
Ты ўсё - загадкавы палёт [1, с.97].

Словазлучэнне “шчаслівы прыгнёт” спалучае ў сабе вобразную антытэзу, а сам верш характарызуецца своеасаблівым сінтэзам жаночага і паэтычнага, ён набывае амаль праграмны характар для творчасці Я.Янішчыц.

Ёй давялося цалкам выпіць горкую пакутную чашу, пра якую гаворыцца ў Евангеллі Марка. Паэтэса нібыта прадбачыць уласны драматычны лёс у аднайменным вершы:

Ад бяды суровай - да бясстрашша, -
Толькі вочы ў неба падымі!
...Ды стаіць перада мною чаша
З кроўю і салёнымі слязьмі [1, с.60].

Яна дапускае дзёрзкую паралель паміж уласным лёсам і лёсам сына Боскага. Але ў вершы таксама ёсць дзве іншыя паралелі больш зямнога, творчага характару. Спачатку Я.Янішчыц пераасэнсоўвае на матэрыяле ўласнага творчага лёсу шырока вядомага радкі У.Маякоўскага:

Наступіць на горла ўласнай песні?
А за што, прабачце, і чаму! [1, с.60].

А заключныя радкі верша ўтрымліваюць рэмінісцэнцыю з вядомага верша Б.Пастэрнака “Гамлет”:

Як дрыжыць сляза ў вачах сірочых,

Як гудзе агонь на небясі,
.. .”Калі толькі можаш, аве Ойча,
Чашу гэту міма пранясі”! [1, с.60].

Такім чынам, Я.Янішчыц ставіць уласны паэтычны лёс у высокі паэтычны рад, супастаўляе яго з лёсам Б.Пастэрнака і У.Маякоўскага. Мусіць, паэтэса неспадзявана прадбачыла і ўласную трагедыю...

Паэтэса не аднойчы звярталася ў сваіх вершах да мастацкай творчасці айчынных пісьменнікаў, прысвяціла добрыя вершы сваім сябрам: Сяргею Законнікаву, Нілу Плевічу, Рыгору Барадуліну, Аляксею Дудараву, Васілю Быкаву, Хрысціне Лялько, Еўдакіі Лось, Анатолю Вялюгіну, Паўлюку Багрыму, Варлену Бечыку і інш.

Завершаць урок **рэфлексія і падагульняльнае слова** настаўніка.

Вынікі таго, што зроблена на ўроку, падводзяцца з дапамогай наступных пытанняў:

1. *Што змянілася ў вашым успрыманні паэзіі Я.Янішчыц пасля гэтага ўрока?*
2. *Ахарактарызуйце сваімі словамі тое новае, што адкрылі вы для сябе ў творчасці паэтэсы.*
3. *Якія тэмы і вершы паэтэсы для вас найбольш блізкія?*

Напрыканцы ўрока прагучыць апошняе падагульняльнае слова настаўніка.

Вершы Я.Янішчыц аб паэтычным прызначэнні адзначаюцца паўнотой самавыяўлення, гранічнай шчырасцю лірычных пачуццяў, арганічнасцю паэтычнага слова, якое здзіўляе і вабіць сваёй нязмушанасцю. У яе паэтычных радках спалучаецца мастацкае і жаночае, але, разам з тым, у іх гучаць і грамадзянскія матывы.

Неабходнасць рэалізаваць сябе ў паэзіі, пазнання яе таямніцаў і стварэння сваіх сховішчаў у музыцы лірычнага гучання выклікала, зразумела, жаданне выйсці на даверлівы кантакт з чытачом - і дзеля таго, каб той перажыў разам з гераіняй выказаную ў вершах несправядлівасць лёсу ў адносінах да яе жаночага шчасця. Праз далучэнне чытача да трагедыйнага пафасу творчасці Яўгеніі Янішчыц, праз супакутніцтва, суперажыванне адбываецца ачышчэнне, духоўнае ўзвышэнне асобы, спасціжэнне радасці творчасці і ўсведамленне чалавечага жыцця як найвялікшай каштоўнасці на зямлі.

ЛІТАРАТУРА

1. Янішчыц Яўгенія. Выбранае. - Мн.: Мастацкая літаратура, 2000. – 351 с.
2. Бельскі, А.І. Паэзія Яўгеніі Янішчыц у школе (IX - XI класы)/А.І.Бельскі // Беларуская мова і літаратура. - 2004. - №3. - С.38 - 46.
3. Бутэвіч, А. Пачынаецца ўсё з любові/ А.Бутэвіч // Маладосць. - 2003. -№11.- С.136-140.
4. Гардзеі, В. “Чорны воран над белаю ружай...”/В.Гардзеі // Маладосць. - 1998. -№11.-С.236-246.

5. Коўтун, В. Сад у суквецці слёз/ В.Коўтун // Полымя. - 2003. - №11. - С.201 - 207.
6. Нуждзіна, Т.С. Крынічнае слова /Т.С.Нуждзіна//Полымя. -2001. -№1.-С288 -296.

Раздзел 3. Жыццёвае і творчае сталенне жанчыны-пісьменніцы

Лірыка Е.Лось і Я.Янішчыц вельмі разнастайная, але ў той жа час падобная па нейкіх глыбінных настраеннях і якасцях: па шчырасці і адкрытасці, аргаічным спалучэнні з высокай культурай як самога пачуцця, так і спосаба яго выказвання.

Творчую спадчыну абодвух паэтак з поўным правам можна назваць гарманічным спалучэннем процілегласцей. Мы сутыкаемся з прастатой і філасофскай ускладненасцю, пачуццёвасцю і роздумам, лірызмам і палемічнасцю. Сказанае ў першую чаргу тычыцца тэмы кахання, якое ў лешых сваіх вершаваных увасабленнях драматычнае і нават трагічнае, у паэтычных радках гучаць матывы нешчаслівага жаночага лёсу, адзюты, чалавечага непаразумеання. За знешне спакойнымі вершаванымі строфамі адчуваецца чалавечая ўзрушунусць, напруга душэўнага стану, пратэст супраць наканаванасці лёсу, чытач разумее цяжар жаночай ношы.

Без кахання абедзве паэткі не ўяўлялі свайго зямнога бытавання.

Лірычныя гераіні Е.Лось і Я.Янішчыц не прымалі лёгкасці ў адносінах мужчыны і жанчыны, асабліва – фальшу і пустых, хоць і звяжкіх, слоў, якія нішчаць каханне.

Свет лірыкі абедзвюх паэтэс – шматмерны і паліфанічны, іх імёны ўпішуцца на скрыжалі гісторыі нацыянальнай літаратуры ХХ стагоддзя. Е.Лось і Я.Янішчыц тонка адчувалі водар, прыгажосць і мілагучнасць роднага слова, стварылі нямала добрых і выдатных старонак беларускай лірыкі кахання.

3.3. Праблемы кахання, сям'і, мацярынства і творчасці ў біяграфіі жанчыны-творцы

Вершы пра каханне Е.Лось выклікаюць вельмі моцнае ўражанне ў чытачоў. Тут правамерна гаварыць пра адзінства зместу і формы, іх узаемаабумоўленасць, якая бярэ пачатак з першай кнігі пісьменніцы. У інтымнай лірыцы Е.Лось адлюстроўвала пачуццё ў розных яго праявах, расказвала пра самае патаемнае: трапяткое прадчуванне сустрэчы (“Па салаўінай нерушы..”), бязмежнае змілаванне (“Спіць на траве чорнавалосы бог...”), трывожнае чаканне (“А паштальён нічога не прынёс...”), балючы ўспамін (“Што помню я? Прыглушаны басок...”). Вершы адметныя тым, што вобразы лірычных гераінь у іх надзяляюцца незвычайнай мяккай жаночкасцю, непаўторнасцю, індывідуальнасцю, пранізаны пясчотай і ласкай.

Лірыка кахання Еўдакіі Лось непарушна звязаная з родай прыродай, на фоне якой разгортваецца пачуцце герояў. У раннім вершы “Па салаўінай нерушы...” на пачатку намалюваны пейзаж, які стварае ў чытачоў адпаведны настрой, выклікае пачуццё замілавання прыродай:

Па салаўінай нерушы,
Па бэзавай глушы
Ідзі, душы паверыўшы,
Лістоў не варушы [1, с.66].

Ў пэўнай гармоніі з прыродным светам апісваецца прадчуванне маючай адбыцця сустрэчы з каханым:

Харошы, ён сустрэнецца,
Трывогай не гары.
Нідзе тваё не дзенецца,
Не знікне на зары... [1, с.66].

Душа гераіні імкліва разгортваецца насустрач каханню, яна оўная аптымізму, яшчэ нічога не азмрочвае шчаслівага жыцця.

Такая ж гармонія душэўнага настрою і прыроднай музыкі аздабляе верш “Лясная музыка”, які нагадвае народную песню:

Столькі салаўінай
Музыкі чуваць,
Што пад тую музыку
Можна танцаваць!

Можна захапляцца
Цеплынёю рук,
Слухаць дарагога
Сэрца гулкі стук [1, с.107].

Верш “Фіялкі” складаецца з чатырох строф, першыя тры распавядаюць пра квітнеючую веснавую прыроду, якая акаляе фіялкі; ніхто іх не кранае і не топча, яны нібыта чакаюць да сябе чалавека:

Уздоўж мяжы, дзе вартавыя
Пасталі сосны, як сцяна,
Растуць фіялкі палявыя –
Сама духмяная вясна!

У кветкавыя вачаняты,
Зачараваная, гляджу...
Іх топчуць толькі зайчаняты,
Калі ўцякаюць ад дажджу.

Над імі толькі дзятла лёскаат,
Сунічка побач зацвіла.
І спачывае на пялестках
Цяжкая дзікая пчала [1, с.160].

Лірычная гераіня глядзіць на фіялкі, а яны ў сваю чаргу углядаюцца “кветкавымі вачанятамі” у твар чалавека, узнікае вельмі тонкая, своеасаблівая сувязь прыроднага і чалавечага, таму невыпадкова лірычная гераіня хоча падараваць кветкі свайму каханаму:

Вазьмі іх, любы, зберажы
Да новай стрэчы-мілавіцы!.. [1, с.160].

Прыкладна па той жа лірычнай схеме пабудаваны і крыху больш позні верш “Выйдзі па свежаму сняжку...”: пачынаецца ён пейзажнай замалёўкай, але цяпер на двары іншая пара года – зіма, таму фарб больш сціплыя і ў душы лірычнай гераіні прачынаецца нейкая туга:

Прыйдзі, мой добры чалавек...
Па белай сцежцы наўпрасткі
Мы пойдзем да спаткання рэк,
Да пасівелай асакі [1, с.67].

Потым паэса звяртаецца да такога мастацкага прыёму, як дыялог, яна папераменна надзявае маску то аднаго суб’ядніка, то другога, але рэплікі герояў не адрозніваюцца адна ад адной, і мужчына, і жанчына шкадуюць пра аджыўшае летняе храство:

“Такой зялёнаю была!” –
Відаць, задумаешся ты.
“Зіма і вас не зберагла...” –
Заўважу я пра чараты [1, с.67].

Блізкасць пачуцця да прыроды падкрэсліваецца і параўнаннем “І дзве рукі,/ Як дзве ракі”.

Верш “Мы амаль што чужыя, нас...” будуецца як успамін пра нядаўняе юнацкае пачуццё, якое дало лірычнай гераіні духоўны вопыт:

Мы амаль што чужыя, у нас
Толькі некалькі сціплых сустрэч,
Але нават бязлітасны час
Не прагоніць ніводную прэч [1, с.298].

У другой і трэцяй строфах моцна гучыць тэма еднасці чалавечага пачуцця і прыроднага свету, нават ліст дрэва ў нечым нагадвае ліст пра прызнанне ў каханні, тут выкарыстана шматзначнасць слова:

Мы ішлі па расе басанож.
Дарагіх ты мне слоў не сказаў.
Але я іх пачула усё ж –
Ты іх дрэвам усе перадаў.

І дубы шалясцелі ўначы
І ўздрыгвалі да каранёў...
Спачываў на дзявочым плячы
Ціхі ліст у агні прамянёў [1, с.298].

Першае каханне бачыцца паэтэсе як вялікая таямніца жыцця, як сведчанне магутнага закона прыроды, таму і ў часіну выпрабаванняў яна ідзе

да знаёмага месца, дзе калісьці гуляла з хлопцам, і адчувае душэўны спакой, які дапаможа пераадолець жыццёвыя цяжкасці:

Калі выдасца момант цяжкі,
Я іду – дзе раса, дзе масток,
І тулю да гарачай шчакі
Са знаёмага дрэва лісток... [1, с.298].

З цягам часу вершы пра каханне набываюць пэўны драматызм, лірычная гераіня смуткуе, што яе юнацтва ўжо адыйшло у мінулае, і цяпер маладыя падхопліваюць эстафету трапяткіх сустрэч і сардэчнага хвалявання:

Мінула пара дзявочая,
Журбы настае пара..
На танцы ідзе малодшая,
На танцы ідзе сястра [1, с.113].

Паэтэса вельмі скупа апісвае трагедыю разрыва з каханым, куды больш падрабязна яна засяроджваецца на цяжкім душэўным стане адзінокай жанчыны, падкрэслівае яе разгубленасць і няўпэўненасць, нават чысціня у хаце кантрастуе з унутраным раздраем лірычнай гераіні; невыпадкова ўзнікае параўнанне з адзінокай бярозай на пагорку:

Адна бярэзіна – прыгожа,
Хто ні зірне – расчуліцца.
Адной жанчыне жыць нягожа –
Журыцца, сутуліцца.
Не цешыць дом, прыбраны чыста,
Нацёртыя паркеціны.
Залішне ціха і ўрачыста
Для гаваркой кабеціны! [1, с.123].

Адзінокай жанчыне застаецца адно: успаміны аб мінулым, калі яшчэ было прадчуванне шчасця, паэтэса нават матэрыялізуе метафару, надае ёй падабенства то на дрэва, то на маладую дзяўчынку з хустачкай:

Успамін, не кранай галінкаю,
Як іду я вясновым садам...
Успамін, не махай хусцінкаю,
Як страчаю цябе між прысадаў.

Не кідай да акна, калі зграбную
Бачу постаць другой дзяўчыны;
Не кранай ты мару прынадную
Смуткам-горыччу без прычыны [1, с.158].

Падбор сродкаў мастацкай выразнасці толькі падкрэслівае драматызм сітуацыі – “мара прынадная”, “смутак-горыч”; вельмі змястоўны вобраз вясновага сада, якім пачынаецца верш, ён кантрастуе з адзінокім жыццём без надзей:

Ні зімой, ні часінай вясноваю
Без надзей не прыхлדзьце, ўспаміны! [1, с.158].

Нават няўдалае каханне, балючыя ўспаміны напрыканцы жыцця для паэтэсы пазбаўлены горычы, яны сведчаць пра багацце перажытага, яго змястоўнасць, жанчына прымае іх з мудрасцю, якую дае ўзрост:

...І любоў былую.
і былую здраду...
Колькі пагарую,
колькі буду рада!..
Слёзы не глытаю,
не шукаю зеля.
Гордая, прымаю
горкае пахмелле [1, с.267].

Вершы пра каханне, якія паэтэса стварала ў апошнія гады творчага шляху, больш фэбульныя, чым створаныя ў гады маладосці, у іх не толькі апісанні пачуцця, але і развагі над складанасцямі чалавечага жыцця, асэнсаванне цяжкасцей жаночага лёсу, смутак пра страчанае юнацтва:

Пісьмо.. А ў ім такія словы!
Ах, каб ля дому, дзе язмін,
раздолле і заход ружовы, –
сказала б ціха:
“Ты адзін...
Адзін у сэрцы ўсхваляваным,
табе – язмину белы цвет!..”
І нёс бы вечар закаханы
абодвух у дзівосны свет... [1, с.272].

Маючае здзейсніцца шчасце супрацьпастаўлена прозе існавання сталых людзей, гераіня верша смуткуе аб салодкай ілюзіі колішніх слоў, якіх ужо даўно няма ў яе жыцці:

А тут – зусім другая доля:
і даль, і дрот перасцярог...
Мой друг, каханню трэба воля –
чаму ж ты волю не ўбярэг [1, с.272].

Перадапошні радок утрымлівае рускамоўную кальку, штамп любоўнай лрыкі – “друг мой”.

З цягам часу Е.Лось стала менш пісаць пра свае пачці і больш разважаць пра каханне ўвогуле.Тонкае адчуванне і разуменне драматызму жыцця ў разнастайных яго праявах адлюстравалася і ў інтымнай лірыцы, якая часам набывала афарыстычнасць. У вершах загучаў матыў нешчаслівай жаночай долі, сімвалам якой стаў запазычаны з фальклорных крыніц вобраз бяозы (“Бяроза”, “Адна”). Гэты вобраз у пэўнай ступені канкрэтызаваўся, у ім праглядаецца лёс жанчын ваеннага пакалення. Тэма кахання распрацоўвалася ў цеснай сувязі з тэмай мацярынства: любоў да сына, клопат пра дзіця давалі паратунак ад моцных перажыванняў, звязаных з неўладкаванасцю асабістага жыцця.

Зазначым, што лірыка Я.Янішчыц – гэта перш за ўсё паэзія кахання. Яно паўстае ў самых розных варыяцыях, але ў большасці як нешчаслівае. Менавіта пра няшчасце пакінутай жанчыны распавядае верш “І сямейнай картай бітая...”. Яго апошняя строфа мае цікавае графічнае афармленне: перанос слова нібыта падкрэслівае, які круты “беражок расстання”:

Ой, круты расстання бе-
ра-
жок,

Але горыч не ўтапіць.
Колькі раз я памірала ўжо,
Засталося толькі – жыць [2, с.205].

Драматызм лёсу і кахання лірычнай гераіні раскрываюць словы “колькі раз я памірала ўжо”, а таксама аксюмароннае словазлучэнне “забаронены мне твой радасны палон”.

Я.Янішчыц не толькі скардзіцца ў сваіх вершах на няўдалы жаночы лёс, але і пацвярджае ісціну, якая вядома з часоў Дантэ, - пакуты і сардэчныя перажыванні - вось тая глеба, на якой узрастае сапраўдная паэзія; для беларускай пясняркі сардэчная самота - неабходная часціна яе жыцця:

Мне трэба боль.
Мне трэба чытацкі шчыры
Пагляд,
з якога праўду я ляплю,
Яшчэ пяшчотней адгукнецца ліра
На колкае чыёсці “не люблю” [2, с.94].

Аднак у вершы “Ружовы цвет і хараство садоў” Яўгенія Янішчыц падкрэслівае жаночкасць сваёй лірыкі, ці, як цяпер кажуць, гендэрны яе аспект:

Чытай сябе і вывучай, паэт,
Маліся на магілы і бярозы.
Калі ж нарэшце вылюднее свет
І скончацца ваенныя пагрозы?
Калі ж дашчэнт згіне яд і тля
І станецца любоў невыпадкавай?
Бо, як жанчына, цягнецца зямля
Да абароннай ласкі мужыковай [2, с.59].

Гендэрнасць моцна гучыць у яе творчасці. У адным з вершаў Яўгенія Янішчыц параўноўвае сябе з сухім дрэвам, якое, тым не менш, усё яшчэ жыве:

Сухі і маланкай апалены ствол,
А ў чым даўгалецця прычына?
Не трэба кахаць мяне
за рамяство.
Перш-наперш я проста жанчына [2, с.78].

У працытаванай строфе два заключныя радкі павяртаюць чытача да тэмы інтымнага, жаночага, супрацьпастаўляюць “рамяство” (тут яўная паралель з

цыклам А.Ахматавай “Тайны ремесла”) і каханне. Паэтэса настойліва падкрэслівае, што без жаноцкасці яе паэзія не існуе:

Ды ў кожнай смяшынцы і слёзцы любоў
Перш-наперш, я проста жанчына [2, с.78].

Апошнія радкі верша здымаюць супярэчнасць, пра якую распавядае верш; Я.Янішчыц знаходзіць вельмі арыгінальнае, “жаноцкае” вырашэнне лірычнага канфлікту - супрацьстаянне мужчынскай і жаночай паэзіі спалучаецца з чаканнем шчасця і кахання, бо мужчынская лірыка апявае пяшчотнасць і прыгажосць жанчыны:

Віной мне - разлука, і жарты - віной,
Віною - журба пад вачыма.
Мужчынская лірыка... А ці не ў ёй,
Як чайка, крыляе жанчына? [2, с.78].

Т.С.Нуждзіна таксама падкрэслівае жаноцкасць лірычнай спадчыны Я.Янішчыц: “Жаночая інтуіцыя, мацярынская трывога і відушчая душа паэта абумовілі маштабнасць паэтычнага мыслення і асабліваеці яго вобразнага выяўлення” [10, с.290].

Аднак нягледзячы на агульнадраматычны характар лірыкі кахання, у ёй моцна гучыць і жыццясцвярдзальны пафас, паэтэса гатова зноў і зноў чакаць радасці ад жыцця, пра што піша ў вершы “Кахання сад и ластаўка вясны”:

Яшчэ з табой мы павяснуем, доля,
Бо соты раз, як позва адкрыцця –
У светлыні агромленага голля
Кахання май і ластаўка жыцця [2, с.218].

Лірычная гераіня параўноўвае даўно вядомае пачуцце кахання (эпітэт “соты раз”) з першым адкрыццём вясны і багацця жыцця.

Пушкінская думка пра тое, што каханне вяртае чалавеку перш за ўсё паўнату ўспрымання жыцця, не аднойчы паўтараецца ад верша да верша, а ў адным з іх – “Любіце не вясну...” – рэалізуецца ў вельмі прыгожай метафары - “на берэзе пляча”, якая стала назвай аднаго са зборнікаў паэтэсы:

Ты можаш прамаўчаць,
Ды не забыць пра гэта!
На берэзе пляча
Спакойны наступ лета [2, с.197].

Гэтая ж думка гучыць як рэфрэн у вершы “Разлука ўпала на траву...”:

Пакуль жывеш – і я живу
Любоўю і пяшчотаю [2, с.195].

Я.Янішчыц у сваіх творах апявае радасць быцця, нават калі яно звязана з горыччу і расчараваннем; жыццё вяртае і тады, калі яно складваецца не так, як нам хацелася. Пра гэта сведчыць верш “Набытак шчасця мой бяспрэчны...”, у якім паэтэса пабудавала сінанімічны радок “жыццё – жыта – жытня”:

А вечарам, на схіле зоркі,
Прымоўца ў пустым акне,

Што клічаш ты не цень мой горкі,
А з жыта – жытнюю! – мяне! [2, с.207].

Такое пераасэнсаванне ўласнага пачуцця надае яму агульначалавечы характар і сведчыць пра вялікае паэтычнае майстэрства Я.Янішчыц.

У артыкуле В.Коўтун сустракаем шмат заўваг аб характары вершаў Я.Янішчыц, аб сувязі яе творчасці з роднай бацькоўскай зямлёй: “Стыхія палескага вясковага жыцця, плынь чалавечай спародненасці з зямлёю, з сонцам, каранямі роду вельмі адметныя ў творчасці Янішчыц, што стала адной з найгалоўнейшых акрылена-ўзнёслых песень беларускай паэзіі аб Радзіме” [6, с.203].

У іншых артыкулах ужо не эсэісцкага плану робяцца спробы грунтоўнай інтэрпрэтацыі вершаў і паэм Я.Янішчыц. У гэтым плане заслугоўваюць увагі даследаванні А.Бельскага [2] і Т.С.Нуждзіной [7].

З усяго шматгалосся крытычннай меркаванняў трэба зазначыць, што паэтычная спадчына Я.Янішчыц прыцягвае пільную ўвагу даследчыкаў менавіта таму, што ў ёй адбываецца ўвасабленне самых розных анамастычных з’яў, якія патрабуюць грунтоўных даследаванняў.

З.Вельмі блізкі да гэтага верш “Зона святла”; увогуле трэба адзначыць, што паэзія ва ўспрыманні Я.Янішчыц звязана са святлом (верш “Прыгаршчы святла”); узнікаюць вобразы вядомых песняроў беларускага народа, якія настойліва працавалі над мастацкім словам:

Зялёны шум. Дарогі палатно.
І прагне, і шукае слова - слова.
Яшчэ не спіць у *Мележа* акно,
Яшчэ святло не гасне ў *Куляшова* [2, с.86].

Знакамітым людзям Айчыны Яўгенія Янішчыц прысвячала мемарыяльныя вершы, ў якіх выказвала свае адносіны да іх творчасці. У вершы “Памяці Еўдакіі Лось” лірычная эмацыянальнасць дасягнута з дапамогай паўтарэння форм жаночага оніма:

Краскі Вы б знайшлі якія
Ды наткалі б палатна,
Доня, Дуня, Еўдакія
З ціхай вёскі Старына!.. [1, с.57].

Зварот да Марыі Захарэвіч ажыццяўляцца праз памяншальную форму оніма – Маша:

Можа, глянуў бы ўранні
Хоць праменчык скупы...
Маша, вёска Каханне –
Дождж празрысты, сляпы [1, с.87].

З онімам спалучаны і ўмоўны тапонім – міфічная вёска Каханне, якая народжана творчасцю Марыі Захарэвіч.

Падчас творчых пошукаў Я.Янішчыц нагадвае імя Купалы ў вершы “Роздум над недасяжным словам”:

Нібы дзіця, трымла за руку.
Абараняла ад сляпой навалы.
Было глухой малітвай мужыку
І світкаю свяшчэннай для *Купалы* [1, с.147].

Імя Купалы таксама суседнічае з імем Каліноўскага ў вершы “...І прасвечваюць нашыя сэрцы”:

І прасвечваюць нашы сэрцы
Каліноўскі. Купала. Народ. [1, с.150].

Я.Янішчыц прысвяціла паэту мемуарыяльны верш “Ружы Купалы”, дзе пазначана назва яго славутага твора:

...Кладу на *Вечнасці Курган*
Святыя ружы [1, с.174].

У вершы “Кавалі” паэтэса нагадвае імя Паўлюка Багрыма:

Ды разам з *Паўлюком Багрымам*
Той прадзед молат уздымаў [1, с.151].

У вершы “Ялта – 1917” паэтэса спалучыла імя Максіма Багдановіча з назвай ягонага твора:

Песняй абвостраны слых
Чуеш, *Максім?* – не ўмірае!
Гэта з табой. І для ўсіх
Зорка *Венера* світае [1, с.171].

“У вянку Лесі Украінкі” узнікае імя славутай дачкі украінскага народа; каб падкрэсліць сімвалічны накірунак паэзіі Лесі Украінкі, беларуская мастачка піша назвы з вялікай літары:

З Вамі гамоніць абсяг.
Раіцца з Вамі прырода.
Песня і Песні прасцяг –
Леся – легенда народа [1, с.175].

Паэтэса прысвяціла асобны мемуарыяльны верш Рыгору Семашкевічу, але ў паэтычным тэксе скарысталася памяншальную форму оніма:

...Як глыбока, *Грыша*, ты жывеш:
Ні акон, ні вуліцы не маеш! [1, с.182].

Персанажы кнігі Рыгора Семашкевіча названыя непасрэдна і дакладна:

Мо з сівой гісторыі *Шыпіла*
Ці *Ігнат Буйніцкі* скажа мне? [1, с.182].

Мемарыяльныя вершы Я.Янішчыц таксама прысвяціла жанчынам-творцам, якім з'яўляюцца адначасова і назвамі – “Верш *Хрысціне Лялька*” [1, с.209] і “Бэз *Веры Палтаран*” [1, с.210].

У вершы “Прыгаршчы святла” таксама прысутнічае імя гістарычнага дзеяча мінулага:

...Нібы ў часы раскосага *Батыя* [1, с.186].

У вершы “*Гамаюн* на Палессі” назва блокаўскага твора замшчае онім, па аналогіі чытач павінен здагадацца, хто аўтар верша пра казачную птушку з чалавечым тварам. Асобна названа імя паэта М.Ю.Лермантава:

Што з чэсьцю рускага салдата
Паручык *Лермантаў* служыў [1, с.176].

Імя паэта яшчэ раз паўтараецца у назве верша: “На месцы дуэлі *Лермантава*”.

Верш “Затушуйце руку” таксама пабудаваны на аналогіях, якія дзваляюць пазнаць адрасата, якому ён прысячаецца, – Сяргея Ясеніна: ролю маркёра выконвае онім Ізадора:

...Затушуйце руку *Изадоры*,
Што ўпілася арліцай ў плячо [1, с.19].

Адрасны мемарыяльны верш д Ясеніна Я.Янішчц назвала “*Мальба Дункан*, ці *Сяргей Ясенін* у Амерыцы” [1, с.193].

Імя Чайкоўскага названа ў поўнай форме, што з'яўляецца сведчаннем глыбокай павага да кампазітара:

То *Пётр Ильич Чайкоўскі*
Іграе лістапад [1, с.178].

Імя А.С.Пушкіна паэтэса спалучае з вядомым радком з ягонага верша:

“Не дай мне Бог сойти с ума” –
На *Пушкіна* малюся [1, с.232].

У паэзіі Я.Янішчыц прысутнічае некалькі замежных імёнаў якія ствараюць мясцовы каларыт у вершах, напісаных за мяжой:

А на зямлі вясна шчыруе.
Смяецца *Кэры*. Скача *Джон* [1, с.188].

Трагічнай смерці братаў Кенэдзі прысвечаны верш “Роздум на Арлінгтонскіх могілках”, паэтэса называе братаў па імёнах:

...Як лебедзь – мармуровы крыж над *Робертам*.
Над *Джонам* – расстраляны небасхіл [1, с.191].

Асобныя мемарыяльныя вершы маюць назвы-онімы – “*Эн Сэкстан*” [1, с.194] і “*Мэрлін Манро*” [1, с.195].

4. Невялікую, але вельмі змястоўную колькасць онімаў паэтэса ўжывае з літаратурных помнікаў мінулага. Яны дазваляюць паглыбіць кантэкст, звязаць яго з творамі сусветнай літаратуры.

Я.Янішчыц давялося цалкам выпіць горкую пакутную чашу, пра якую гаворыцца ў Евангеллі Марка. Паэтэса нібыта прадбачыць уласны драматычны лёс у аднайменным вершы:

Ад бяды суровай - да бясстрашша, -

Толькі вочы ў неба падымі!
...Ды стаіць перада мною чаша
З кроўю і салёнымі слязьмі [1, с.60].

Яна дапускае дзёрзкую паралель паміж уласным лёсам і лёсам сына Боскага. Але ў вершы таксама ёсць дзве іншыя паралелі больш зямнога, творчага характару. Спачатку Я.Янішчыц пераасэнсоўвае на матэрыяле ўласнага творчага лёсу шырока вядомага радкі У.Маякоўскага:

Наступіць на горла ўласнай песні?
А за што, прабачце, і чаму! [1, с.60].

А заключныя радкі верша ўтрымліваюць рэмінісцэнцыю з вядомага верша Б.Пастэрнака “Гамлет”:

Як дрыжыць сляза ў вачах сірочых,
Як гудзе агонь на небясі,
..”Калі толькі можаш, аве *Ойча*,
Чашу гэту міма пранясі”! [1, с.60].

Такім чынам, Я.Янішчыц ставіць уласны паэтычны лёс у высокі паэтычны рад, супастаўляе яго з лёсам Б.Пастэрнака і У.Маякоўскага. Мусіць, паэтэса неспадзявана прадбачыла і ўласную трагедыю...

Паэтэса выкарыстоўвае ў паэтычным тэксце і імёны славурых літаратурных персанажаў; так, у паэме “Акно ў дождж” яна нагадвае імя донны Анны, апошняй каханай дона Жуана:

Так думался мне ў зацішшы,
Ў разрэзе ночы праліўной.
(І *донна-Анна*, паміж іншым,
Нібы згаджалася са мной.) [1, с.137].

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Янішчыц Яўгенія. У шуме жыняга святла: Вершы, паэмы. - Мн.: Мастацкая літаратура, 1988. – 414 с.
2. Бельскі, А.І. Паэзія Яўгеніі Янішчыц у школе (IX - XI класы)/А.І.Бельскі // Беларуская мова і літаратура. - 2004. - №3. - С.38 - 46.
3. Бугай, Т.П. Экспликация семантических свойств имён персонажей в художественных текстах: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук/ Т.П.Бугай. – Мн.: 1998. – 20 с.
4. Бутэвіч, А. Пачынаецца ўсё з любОві/ А.Бутэвіч // Маладосць. - 2003. - №11.-С.136-140.
5. Гардзеі, В. “Чорны воран над белаю ружай...”/В.Гардзеі // Маладосць. - 1998. -№11.-С.236-246.
6. Коўтун, В. Сад у суквецці слёз/ В.Коўтун // Полымя. - 2003. - №11. - С.201 - 207.
7. Нездзіна,Т.С. Крынічнае слова /Т.С.Нездзіна//Полымя. -2001. -№1.-С288 -296.

8. Урублеўскі, В.В. Методыка даследавання антрапонімаў як канцэптуальная праблема беларускай анамастыкі/ В.В.Урублеўскі// Матэрыялы II Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Назэння праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў”. – г.Мазыр, 22 – 23 красавіка 2010 г. – Мазыр, 2010.

2.1. БЫЦЦЁ ЖАНЧЫНЫ-ТВОРЦЫ ЁЎ СВАІМ ЧАСЕ

У творчасці Еўдакіі Лось і Яўгеніі Янішчыц значнае месца займае тэма асэнсавання ўласнага творчага шляху, свайго паэтычнага прызначэння, нялёгкай працы і цяжкага лёсу жанчыны-паэтэсы. Абедзве вельмі аб’ектыўна характарызувалі ўласныя творчыя магчымасці і, разам з тым, безаглядна аддаваліся паэзіі.

У Е.Лось многа так званых праграмных твораў, дзе раскрываецца пісьменніцкае крэда. Першае, што ёй заўважаецца, – гэта ўсвядомленае адчуванне жыцця і творчасці як бясконцага шляху. У вершы “Маё мастацтва” паэтэса спалучае любоў да паэзіі з любоўю да родных мясцін:

Люблю зямлю не абстрактную –
Рэальную, пругкую, чорную,
Прасёлачную і трактавую,
Залежную і ворную.

Штодзень на ёй нараджаецца,
Красуе, шуміць, палымнее
Усё, чым жыццё мае славіцца,
Што жывіць мае надзеі [1, с.59].

Верш Я.Янішчыц “Над смутным днём, раптоўнай катастрофай...” пачынаецца як паэтычнае адкрывенне:

Над смутным днём, раптоўнай катастрофай
Маіх празрыстых вобразаў і сноў,
Паўстану я,
пакуль дыктуе строфы
Маё жыццё нанова мне і зноў.
Паўстану я. Ніхай збівае страта
Слабога і бяссільнага, а мне
Надзею мець, што хутка прыйдзе свята
І жнівень слоў на вецер не сажне [2, с.62].

Невыпадкова ў апошнім працытаваным радку ўзнікае паралель паміж жнітвом хлеба і мастацкага слова: паэтэса наўмысна набліжае сваю творчасць да роднай прыроды, яе характара, якое робіцца невычэрпнай крыніцай паэзіі:

Ды ведаю, што позняю парою,
Калі трывожыць сэрца зарапад,
Пушчанкай непрыручанай, лясною,
Я пражыву між радасцяў і страт.
І, можа быць, зусім невыпадкова

Паўстану я ў святле нязменных мар
Дзяўчынкай той, якой вядома слова
І неведомы ўвесь яго цяжар [2, с.62].

Апошнія радкі ўзнаўляюць агульнае месца сусветнай паэзіі: мастак слова нясе на сябе сапраўдны цяжар адказнасці, ён непадобны на астатніх людзей, на ім - пячатка выключнасці.

Выказанае ў розных па творчай вартасці творах, пісьменніцкае крэда прысутнічала ўжо ў ранніх паэтычных радках Е.Лось. У адным з іх паэтэса правярае мастацкую дасканаласць верша яго суадноснасцю з роднай прыродай, тым самым міжволі паўтараючы эстэтычны прынцып класіцызму: прыгожае – гэта падобнае на прыроду:

Я напісала вершаў цэлы “жмут”
І іх панесла на вялікі суд

Да тых лугоў, што бачылі, як я
Збіраю словы ціха між куп’я;

Да тых бяроз, на ветры трапяткіх,
Чые слязінкі на лістах маіх;

Да велічных дубоў, чые сукі
Калолі сэрца мне, нібы радкі... [1, с.43].

Дзве апошнія працытаваныя страфы ўтрымліваюць вельмі змястоўныя ў эмацыйным плане мастацкія вобразы, спалучаюць прыроднае з эстэтычным.

Тое ж назіраем і ў Я.Янішчыц: еднасць паэтычнага настрою, суаднесенасць душэўнага стану паэтэсы са станам прыроды рэалізавана ў невялікай лірычнай замалёўцы “Вячэрнія радкі”:

Ну а пакуль дыктуе сябра-вечар
Мне лініі няўлоўных часам рыс.
І вобраз нада мной ужо трапеча
Адноўлена, нібы вясновы ліст.
Сама ў сабе як след яшчэ не веру.
Ды словы распускаюцца, як мак.
І падае на белую паперу
Наспеўшай думкі старажытны знак [2, с.63].

У гэтай замалёўцы паказваецца нараджэнне верша: паэтэса шукае словы, потым ім надаецца эмацыйная афарбоўка, яны “распускаюцца, як мак”, а далей перад чытачом разгортваецца цуд стварэння мастацкага вобраза: ён адбіваецца ў паэтычных радках нібыта “старажытны знак”.

У вершы “Падставіць голасу лісток” таксама намаляваны працэс нараджэння паэтычных слоў, калі на ліст паперы “сцякаюць гук

за гукам”. Сябе паэтэса параўнала з нянькай, якая люляе паэтычныя радкі:

Я рада, што праз груд гадоў
Не развучылася смяцца,
Што выняньчаны мой радок
Не можа з іншымі змяшацца [2, с.79].

Я.Янішчыц адчувае глыбокае задавальненне ад уласнай нялёгкай працы; у вершы “Прыгаршчы святла” яна кажа пра тое, што менавіта паэзія дае ёй самае трывалае апірышча, якое дапамагае перажыць недарэчнасці жыцця, непастаянства сябровак, людское асуджэнне, усё тое, што апальвае яе сэрца:

Дзе час былы з павязкай весялосці,
Дзе шчыры поціск вернае рукі?
Саманаіў расстайнай маладосці
Агнём на сэрцы выпіша радкі [2, с.75].

Непаўторнасць уласнага паэтычнага шляху, безумоўна, фарміравалася ў Е.Лось і Я.Янішчыц пад уплывам аб’ектыўных прычын, перажытага і выпакутаванага, памкнення спазнаць шматмернасць і разнастайнасць жыцця. Сэнс вечнага яны спасцігаюць праз паўсядзённае. У адным з ранніх паэтычных твораў – “Я выбіраю вершы...” – Е.Лось разважае пра адраснасць сваёй творчасці:

Я выбіраю вершы,
Як добрых праважатых,
Яны са мной жартуюць
І плачуць, як сябры...
Для хлопцаў будзе першы,
Наступны верш – дзяўчатам,
А трэці аблюбую
Знарок дзеля старых [1, с.46].

Такая своеасаблівая лірычная дыферэнцыяцыя павінна прывесці да паразумення і творчага саюзу з чытачамі, на што шчыра спадзяецца Е.Лось:

Я выбіраю вершы,
І ў справе простаі гэтай
Вялікая трывога
Турбуе песняра...
А ці навучыць першы,
Другі ці будзе спеты,
Ці клікне маладога
Да палкага кастра? [1, с.46].

Я.Янішчыц таксама збліжае лірычную творчасці і стан уласнай душы; у літаратуры існуе выраз “іскра Боская”, але Я.Янішчыц знаходзіць свай непаўторны вобраз – “прыгаршчы святла”:

І змые час дурных здзіўленняў пену,
І пачуццё абвугліцца датла.

... - Паэзія, - яна не знае тлену,

Калі ў душы хоць прыгаршчы святла [2, с.75].

Вельмі блізкі да гэтага верш “Зона святла”; увогуле трэба адзначыць, што паэзія ва ўспрыманні Я.Янішчыц звязана са святлом (верш “Прыгаршчы святла”); узнікаюць вобразы вядомых песняроў беларускага народа, якія настойліва працавалі над мастацкім словам:

Зялёны шум. Дарогі палатно.

І прагне, і шукае слова - слова.

Яшчэ не спіць у Мележа акно,

Яшчэ святло не гасне ў Куляшова [2, с.86].

Т.С.Нуждзіна таксама акцэнтуюе ўвагу на матыве святла ў лірыцы паэтэсы: “Паэтычнае слова Я.Янішчыц цёплае і светлае. Ім немагчыма наталіцца. І сакрэт выдае сама пісьменніца. З аднаго боку, яе слова ўбірае фарбы і гукі, сілу і прыгажосць палескай зямлі. <.. .> З другога - сагрэта трапяткой душой таленту” [10, с.291].

У вершы “Вечар белы, вечар шэры...” таксама ёсць аўтарскія разважанні Я.Янішчыц пра мастацкае слова, якое зноў суправаджаецца матывам святла:

Дзякуй, рэчка і дуброва,

І ралля, што з мазаля...

Знаю, будзе ткацца слова

З неспакою і святла [2, с.91].

Расчараванне ў жыцці поўніць радкі верша “Падманваю сябе...”, у чымсьці ён супрацьлеглы “Прыгаршчам святла”, а ў чымсьці вельмі блізкі да яго. У апошнім радку з’яўляецца незвычайны вобраз “цыганкі-рыфмы”:

Дрыготкія лаўлю агні вачэй,

Якія свецяць толькі мне, здаецца.

Падманваю сябе, пакуль яшчэ

Цыганка-рыфма плача і смяецца [2, с.78].

У вершы “Непастаянная, як хваля” паэтычны вобраз суправаджаюць тыя ж самыя метафары, што спалучаліся з “паэзіяй-цыганкай”:

Ну што ж, калі ўжо выпаў лёс,

Быць мужнай - Муза загадае!

Няхай прачулена - да слёз! -

Смяецца слова і рыдае [2, с.92].

Верш “Рамяство” Я.Янішчыц прысвячае нялёгкай справе - паэтычнай творчасці; яна цяжарам кладзецца на душу, гераіня пакутуе ад “бяссоння”, але пакуль на “паперы белай поле” кладуцца радкі, яна адчувае сябе жывой, выконвае сваё зямное прызначэнне.

Да тэмы ўздзеяння мастацкага слова паэткі звяртаюцца і ў сталыя гады; Е.Лось адсылае свае творы маладым, і нават назва часопіса - “Маладосць” - набывае дваісты сэнс у лірычным кантэксте:

Нясу я вершы ў “Маладосць”...
Юнацкім часам так рабіла <...>
Люблю юнацкі гарт і злосць,
з якое дабрыня імкнецца...
Нясу я вершы ў маладосць
І спадзяюся: адгукнецца!.. [1, с.53].

Анамастычная назва часопіса дапоўнена тут спасылкай на пару жыцця чалавека.

Вельмі сумны матыў гучыць і ў вершы Я.Янішчыц “Паэтэса”, перад свядомасцю лірычнай герагаі праходзяць карціны далёкага юнацтва, калі яна марыла пра рамяство паэта, не падазравала, што творчасць - гэта катаржная праца, ад якой ніколі ўжо не пазбавіцца. Вось чаму лірычная гераіня - чалавек сталы - хоча, каб наканаваны цяжкі лёс - быць паэтам - абмінуў найўнюю дзяўчыну:

... Дзяўчынцы хочацца ў паэты,
Што ў катаржанкі, - дзе ж ёй знаць?!
Вось са сваім адкрытым светам
Яна бяжыць праз сенакос.
Дзяўчынцы хочацца ў паэты...
О дай апомніцца ёй, лёс! [2, с.84].

У другім вершы Я.Янішчыц таксама кажа пра цяжкасці свайго паэтычнага лёсу:

... Душа, папрасілася ў паэткі?
Глыбей, з гадамі, чую твой аброк [2, с.96].

І побач - зусім нетрадыцыйнае, метафарычнае параўнанне:

.. Мае вярыгі - будучыя кнігі,
Я думаю пра вас, як пра людзей [2, с.96].

Але паэзія прыносіць не адны толькі пакуты - яна даруе жыццё, захапленне, радасць творчасці, нездарма паэтычны цыкл завяршае верш “На голас ліры”:

Які зайздросны свет паэта
-3 нябачных промняў вобраз ткаць,
І заміраць на схіле лета,
І ў вольным слове ўваскрасаць! [2, с.97].

Верш заканчваецца на радаснай, аптымістычнай ноце, паэтэса захоплена багаццем жыцця:

Але гудзе любові крылле,
Шчаслівы славячы прыгнёт.
Жыццё маё, і там, на схіле,
Ты ўсё - загадкавы палёт [2, с.97].

Словазлучэнне “шчаслівы прыгнёт” спалучае ў сабе вобразную антытэзу, а сам верш характарызуецца своеасаблівым сінтэзам жаночага і паэтычнага, ён набывае амаль праграмны характар для творчасці Я.Янішчыц.

Што датычыцца Е.Лось, то сваё паэтычнае слова яна прысвячала роднай зямлі і людзям, што жывуць на ёй:

Будзем жыць, будзем песні складаць
На прасторах айчыны ўлюблёнай
І прызнання тых песень чакаць
Толькі тут, а не дзесь за кардонам... [1, с.58].

“Песні складаць Сусвету” – значыла працаваць, як працуюць людзі іншых прафесій, праз занятак якіх часта паказваўся працэс творчасці. Так, у вершы “Адкрыццё” яна параўнала паэтычны талент з сялянскай хатай, у якой можна пагрэцца:

Непагасных талентаў багата –
Чый жа з іх за ідэал прыняць?
Да чыйго зайсці пагрэцца ў хату?
Па чым узоры мерку зняць? [1, с.24].

Паэтка смела ўступала ў палеміку са сваімі апанентамі, рашуча адстойвала правы “жаночай” паэзіі і вершаў “пра сваё” (“Рэдактар кажа: дайце пра грамадскае...”, “Пра жаночую паэзію”), усюды і заўсёды, не адмаўляючыся ад жаночкасці, ад шчырай даверлівасці, ад ласкавасці, змагалася за высокі ўзровень паэтычнага мастацтва. Творчыя пытанні сталі для яе прынцыповымі, пра гэта верш “Я да цябе, паэзія, дабіралася...”:

Я да цябе, паэзія, дабіралася,
Як далакоп да вады на сухой мясціне.
Я з табой, нарэшце, спазналася, –
І стала светла ў маёй хаціне [1, с.97].

Разуменне паэзіі як сэнсу жыцця прысутнічала ў творчасці пісьменніцы заўсёды, з самога пачатку, але з цягам часу яно набывала іншую, больш дасканалую, высокамастацкую слоўную абалонку. Амаль фаўстаўская тэма “спыненага імгнення” гучыць у адным з вершаў:

Дык значыць, імгненне – яно маё,
Дык, значыць, натхненне – таксама маё!
У кожнай істоце сябе знайду,
У кожнай бядоце – сваю бяду... [1, с.57].

Еўдакія Лось шчыра верыла ў невчарпальныя магчымасці слова і шмат працавала над удасканаленнем свайго таленту. Белы верш, санет, трыялет, верш-роздум, верш-легенда, мініяцюра – вось толькі нямнога з таго, у чым спрабавала паэтка творчыя сілы. Зусім яшчэ маладой яна стварыла санет “Роднай мове”, у якім спалучыла ўласнае паэтычнае прызначэнне з быццём роднага слова:

Табе складаю шчыры свой санет,
Прапрадзеаў маіх жывая мова, –
Майго народа першая аснова,
Душы яго шырокі, чысты свет!

Калі і я ў табе пакіну след,
Хай не на ўсю ступню, хай напалову, –
Твая заслуга, казачнае слова,
Адзнака новых радасных прыкмет! [1, с.14].

Як патрабавальны творца, Еўдакія Лось ведала мерку і кошт сапраўднай паэзіі. Найвялікшым ідэалам для яе стаў Янка Купала (вершы “Свой Купала”, “Верная заўсёднай звычцы...”, “І лажылася з вершам...”). Зусім натуральна, што Е.Лось нямала разважала пра паэзію і асобу паэта. Яна адстойвала права выказаць інтымнае, набалелае, сваё ўласнае, прагнула эстэтычнай дасканаласці і высокай мастацкасці. Свет лірыкі Е.Лось – шматмерны і паліфанічны, у вершы “Люблю паперы аркуш белы..” яна апісвае сам акт стварэння паэтычнага твора:

Ізноў ішла, шукала словы,
Іх даглядала, як пасеў.
І белы аркуш папяровы
Мяне заўсёды разумеў.

Я друга добрага абрала.
І без яго ўжо – не магу.
Люблю. Інакш не давярала б
Яму ўсе мроі і тугу [1, с.119].

Паэтэса звяртаецца да папяровага аркуша нібыта да чалавека, таму што давярае яму самае заповітнае - споведзь душы.

У другім сваім вершы Е.Лось лічыць сябе пераемніцай і вучаніцай Францыска Скарыны, яна нават абрала сямейны, роднасны зварот да вялікага асветніка:

І я свае вершы чытаю
шля шчырых сваіх землякоў.
І я перад тым расцвітаю,
хто чуе мяне з-за вякоў.

Вы чуеце, дзядзька Скарына,
вы бачыце свята Дзвіны?
Імя найвялікшага сына
мае паўтараюць сыны [1, с.200].

На наш погляд, апошнія вершы Я.Янішчыц маюць больш трагічную афарбоўку, чым у яе знакамітай папярэдніцы па паэтычным цэху; паэтэсе давялося цалкам выпіць горкую пакутную чашу, пра якую гаворыцца ў Евангеллі Марка. Паэтэса нібыта прадбачыць уласны драматычны лёс у аднайменным вершы:

Ад бяды суровай - да бясстрашша, -
Толькі вочы ў неба падымі!
...Ды стаіць перада мною чаша
З кроўю і салёнымі слязьмі [2, с.60].

Яна дапускае дзёрзкую паралель паміж уласным лёсам і лёсам сына Боскага. Але ў вершы таксама ёсць дзве іншыя паралелі больш зямнога, творчага характару. Спачатку Я.Янішчыц пераасэнсоўвае на матэрыяле ўласнага творчага лёсу шырока вядомага радкі У.Маякоўскага:

Наступіць на горла ўласнай песні?
А за што, прабачце, і чаму! [2, с.60].

А заключныя радкі верша ўтрымліваюць рэмінісцэнцыю з вядомага верша Б.Пастэрнака “Гамлет”:

Як дрыжыць сляза ў вачах сірочых,
Як гудзе агонь на небясі,
..”Калі толькі можаш, аве Ойча,
Чашу гэту міма пранясі”! [2, с.60].

Такім чынам, Я.Янішчыц ставіць уласны паэтычны лёс у высокі паэтычны рад, супастаўляе яго з лёсам Б.Пастэрнака і У.Маякоўскага. Мусіць, паэтэса неспадзявана прадбачыла і ўласную трагедыю...

Цікава параўнаць і мемарыяльную лірыку абедзвюх паэтэс, яны прысвяцілі памятныя вершы сябрам па паэтычным цаху. Перагукванне з паэтамі і пісьменнікамі мінулага мы бачым у вершах Е.Лось “Памяці Янкі Маўра”, “На магіле Багдановіча”, “Пушкіну”, “Свой Купала”, “Лесі Украінцы”, “Букет ад Кайсына Куліева”, “Памяці Яраслава Смелякова”.

Я.Янішчыц не аднойчы звярталася ў сваіх вершах да мастацкай творчасці айчынных пісьменнікаў, прысвяціла добрыя вершы сваім сябрам: Сяргею Законнікаву, Нілу Плевічу, Рыгору Барадуліну, Аляксею Дудараву, Васілю Быкаву, Хрысціне Лялько, Еўдакіі Лось, Анатолю Вялюгіну, Паўлюку Багрыму, Варлену Бечыку і інш.

На падставе таго, аб чым гаварылася вышэй, магчыма зрабіць наступны вывад: абедзве пісьменніцы спавядала высокі народны маральна-этычны ідэал жыцця, паводле якога чалавек павінен імкнуцца рабіць добрыя справы, падтрымліваць рупнасць і сілу талакі, турбавацца пра вечнае на зямлі. Усё гэта спалучаецца ў Е.Лось і Я.Янішчыц з думкамі пра прызначэнне паэта і ролю паэтычнага слова.